

“Edina koristna bolezen je elefantizem kurca”

Aleš Čar se je pogovarjal
z Zoranom Ferićem

Zoran Ferić je bil rojen leta 1961 v Zagrebu. Diplomiral je iz književnosti (kroatistika) na Filozofski fakulteti v Zagrebu. Dela kot profesor hrvaškega jezika in književnosti v srednji šoli. Esejistične in prozne tekste objavlja od leta 1987 v Poletu, Studentskom listu, Pitanjima, Oku, Quorumu, Plimi, Godinama novim, na Tretjem programu Hrvatskega radija. Leta 1997 je dobil nagrado AGM-a za zgodbo (Angel v ofsajdu), ki je bila objavljena v časopisu Plima. Knjiga Mišlovka Walta Disneyja je izšla tudi v nemškem jeziku pri uglednem avstrijskem založniku (Folio Verlag). Do zdaj je objavil: Mišlovka Walta Disneyja, 1996; Quattro stagioni, izbor zgodb z Miroslavom Kišem, Robertom Mliarcem in Borisom Petrićem, 1998; Angel v ofsajdu, 2000. Konec leta 2000 bo pri Študentski založbi v zbirki Beletrina izšel izbor njegove kratke proze iz obeh knjig. Te dneve Zoran Ferić piše svoj prvi roman in se sprehaja po pokopališčih. Na vprašanje, katere etikete mu najpogosteje nadevajo, je naštel naslednje: črnohumorni pesimist, cinik, ljubitelj grotesknega, premaknjenega in perverz-nega, stiliziran hipohonder. Razlogov za branje je torej dovolj.

ČAR: Pokopališča in trupla so pogosti motivi v tvojih zgodbah. To tipkam 31. oktobra, torej dan pred dnevom, ki je posvečen mrtvim. V teh dneh je, predpostavljam, inspiracije na pretek ...

FERIĆ: Rad imam dan mrtvih. To je nekako lep in poetičen praznik. Všeč mi je, ker se ljudje iz mest masovno selijo na pokopališča, ženske se oblečejo, kot bi šle na poroko, ljudje se srečujejo in družijo, zaljubljeni se sprehajajo med grobovi. Pri nobenem drugem prazniku se življenje in smrt ne prepletata tako očitno; ustvarja se nekakšna skupna atmosfera živih in mrtvih. In prav to prepletanje je tako inspirativno. Velik del moje družine je na pokopališču, zato je to tudi priložnost za enostranski pogovor, za prijetno tolažeče druženje. Tu je, seveda, še vrsta drugih dimenzij. Recimo, vsi sveti so čas, ko se mnogi počutijo prijetno na pokopališču prav zaradi te enosti živih, pokopališče je polno kot noben drug dan v letu, tišina in samota nas ne strašita, pokopališča so vsaj za kratek čas vključena v življenje mesta. Seveda, tu je precej šmin-kiranja in malomeščanstva ter komično-tragičnih družinskih zanosov, ko se ocenjuje in prešteva, koliko je kdo porabil denarja za svoje mrtve. To zna biti veselo. Na pokopališčih najraje gledam nosečnice. Ko se sprehajam po pokopališču, jih štejem, že leta in leta. Številka mi je zaradi nečesa zelo pomembna. Ta dan je pokopališče cirkus, cepljeno je proti smrti, kot je bila Pepelka tistega večera, ko je bil veliki ples, cepljena proti resničnosti, revščini in žalosti.

ČAR: Če se najprej ozreva nazaj: Kje so glavni eksistencialni impulzi, ki so določili (artikulirali) tvojo senzibiliteto in ki so se v končni fazi prelili tudi v poetiko?

FERIĆ: Ko mi je mama v Vinogradski bolnišnici umirala za kostnim rakom, me je zaradi hudih bolečin prosila, naj jo ubijem. Bil sem ujet. Nobenega ne poznam, ki bi doživel kaj podobnega. Takrat mi je bilo petnajst let, in imel sem občutek, da do takrat nisem niti živel: večji del tistega, kar bi lahko imenoval otroštvo, se je utopilo v prisilni pozabi, kot se bolečina za kratek čas utopi v morfiju. No, že takrat, po tem velikem potopu, so se vzpostavile neke značilnosti senzibilitete, ki me spremlja še danes: naučil sem se z žalostjo priti na kraj. V ta namen sta mi služili dve, enako močni strategiji: nagnjenost k odvratnemu in črni humor. Namreč tisto, kar imenujemo estetika grdega, pa tudi groteskno, nimata z žalostjo nobene zveze. Žalost je otrok tragedije, šlo pa je prav za to, da iz tragedije naredim komedijo. Moje nagnjenje do bizarnosti se lahko tolmači prav kot poskus izogibanja žalosti. Hotel sem postati zdravnik, da bi končno obračunal z rakom in žalostjo, vendar sem se na koncu definitivno odločil za umetnost. Najprej za slikarstvo. Ob tem sem pisal ljubezensko poezijo o izmišljenih dekletih: dva načina bega. Od Picassovih mask do pesmic o sončnem zahodu na Veliki rivi v Dramlju. V neki fazi teh prvih otroških raziskovanj se mi je zazdelo, da je to z besedami bolj enostavno in čisteje izrazljivo. Nato sem na tej Veliki rivi v Dramlju, mitski osnovi moje ljubezenske

lirike, prvič srečal radodajko (redaljško). Neko pijano dekle, nekaj starejših fantov in mi mulci okoli, ki nismo sodelovali, temveč navijali. Ko se je naslednji povzpel na dekle, je rekla: "Boli, ampak ajde!" Tu sem doživel bolečino v nekem popolnoma drugačnem kontekstu. Spoj erotike in bolečine, strasti in trpljenja že od Grkov zaznamuje evropsko zgodbo o seksualnosti. Seveda ostaja dejstvo, da mora vsak od nas to odkriti sam, skozi osebno izkušnjo. Prav ta izkušnja je delovala, se zdi, na to, kar bi danes lahko imenoval svojo poetiko in kar sloni na povezavi kontrastov (skrajnosti), ki jih naša zavest običajno dojema kot nepovezane. Beseda, ki bi mogoče najbolje opisala to poetiko, je "titranje" (nihanje, vibriranje, plapolanje). Neprestano nihanje med nizkim in vzvišenim, telesnim in duhovnim, odvrtnim in lepim, na kratko med vsem tem, kar nam lastna življenjska izkušnja odkriva kot realnost sveta. Tu je treba jasno povedati: omenjene kategorije so plod naše zavesti, infiltrirajo se v nas skozi proces odraščanja v okviru dane kulture, silijo nas, da svoja življenja živimo, ne da bi se tega pravzaprav zavedali, v žanrskih okvirjih tragedije, komedije ali farse. Po drugi strani pa življenje enostavno traja, dogaja se kot amorfno dejstvo, začudujoče dejstvo, pred katerim se umikamo v žanre kot v neko idejo reda, ali pa stremimo k Bogu kot sintezi reda in odrešitve. Kot se pred slikami izginotja in osebno apokalipso umikamo v jezik kot urejen sistem. Gramatika je na neki način ključni dokaz na božji strani.

ČAR: S katerim žanrom se torej tvoja biografija najbolj spogleduje?

FERIĆ: Moja biografija je zaznamovana s tragikomedijo.

ČAR: Kakšni so odzivi na križarjenje (nihanje, plapolanje) med skrajnostmi pri bralcih?

FERIĆ: Pri bralcih tako nihanje sproža posebno emocionalno dinamiko, stalne in hitre prehode iz sočutja v smeh, iz smeha v odpor in nazaj. Trudim se, da v mojih zgodbah to emocionalno dinamiko spremlja tudi določena dinamika zgodbe, ki ima spet svoje zakonitosti, pogosto pa se realizira v duhu klasične poetike novele s stalnimi in nepričakovanimi obrati.

ČAR: Mogoče kaj več o tej "poetiki gradnje zgodbe". Namreč tvoje kratke zgodbe posebno v drugi knjigi združujejo več manjših zgodb.

FERIĆ: Konstantna v sestavljanju zgodbe je pri meni zanimiva fabula. V vsakem segmentu zgodbe poskušam realizirati neko zanimivost ali misterij, ki bo bralcu olajšal pot skozi svet teksta. To še posebno prihaja do izraza v večsegmentnih zgodbah, ki so sestavljene iz pripovedne situacije, čakalnice v bolnišnici ali pogreba in več zgodb, ki se nato navezujejo na like, vržene v situacijo. Tu vedno obstaja skupna skrivnost kot glavni motiv, znotraj tega pa

se spet realizirajo male zgodbe, ki imajo lastno logiko in lastne skrivnosti. Na primer: zakaj je majhen kurac nevaren za življenje? Ali: Kako se je razvijala pubertetna ljubezenska zgodba enega od likov, ali kaj je moškimi na uho šepetala radodajka, medtem ko so se vrstili na njej? Pogosto vstavljam zgodbe v zgodbo. Znotraj večje zgodbe imajo različne funkcije. Lahko so, recimo, v funkciji retardacije, ali pa kot osebna zgodba enega od likov. Trudim se, da imajo tudi te zgodbe v zgodbi svoj lastni fabulativni motor, ki na neki način s svojim hrupom preglasi začetno zgodbo. Funkcionalnost tega se običajno odkriva šele na koncu. Bralcu je na začetku zgodbe nekaj sporočeno, ampak ob vstavljenih zgodbah to pozablja. Gre za neke vrste "poetiko pozabe". Prav pri procesu pozabljanja igrajo vstavljene zgodbe pomembno vlogo.

ČAR: Med prebiranjem perfekcionistično grajenih kratkih zgodb sem dobil vtis, da je pisanje v tvojem primeru filigransko natančno zlaganje lego kock ali pa, recimo, delov sestavljanke.

FERIĆ: Dejansko v literaturi pogosto igram sestavljanke. Moj način dela namreč vključuje natančne priprave in razdelavo neke vrste scenarija zgodbe. Torej stvar poteka nekako tako: najprej me nekaj pritegne, to je lahko stavek, slika, motiv, emocija ali atmosfera. Nato sestavim nekakšen sinopsis ter ga razdelujem po scenah. Tako dobim scenarij. Natančno vem, kaj se bo zgodilo v določeni sceni, kako se bo zgodilo itd. Šele tedaj pristopim k polnjenju okvirja z materialom: z besedami. Ker pri scenariju ne more biti odvečnosti, hkrati pa me sama kratka forma kot struktura sili k odločnim rezom, konciznim dialogom itd., je rezultat, kot praviš, nekakšen perfekcionizem. Pogosto se omenja prav ta karakteristika moje proze, tako da se včasih sprašujem, ali je ne bi bilo dobro malo zakamuflirati.

ČAR: Jezik v tvojih zgodbah je strogo funkcionalen, podrejen dogajanju, likom, fabuli. Torej je jezik vedno v funkciji ...?

FERIĆ: Ko govorim o stilu svojih zgodb, se pogosto poslužim domisleka, da je to nekakšna varianta mehko kuhane Hemingwayeve trdo kuhane proze: nekaj kot jajce, kuhano med trdo in mehko varianto. To vsekakor bolj velja za prvo zbirko zgodb, za *Mišelovko Walta Disneyja*, kjer na nivoju stila dejansko lahko govorimo o določenem minimalizmu, temelječem na jasnih sugestijah, ki jih tvorijo samostalniki in glagoli, samo pisanje pa razumem kot vožnjo po neznani cesti, ob kateri vsake toliko časa stoji prometni znak s fosforescentnim napisom: "POZOR, PRIDEVNIKI!" Stil je nastal iz moje ljubezni do Hemingwaya in Carverja, ki sta si na tem nivoju precej blizu. Ena od karakteristik tega stila je tudi stroga racionalnost.

ČAR: Bi tudi laži oziroma mistifikaciji v svoji literaturi podelil status "poetike"?

FERIĆ: Kot otrok sem pogosto in veliko lagal. Največkrat zato, da bi zgodbe izpadle dobro. Zaradi istega razloga lažem še danes, le da se to danes ne imenuje laž, temveč pisateljska mistifikacija. In res, mistifikacije so mi zelo všeč, rad ustvarjam občutek resničnosti, medtem ko pripovedujem o popolnoma izmišljenem dogajanju ali fenomenu. Na ta način se ustvarja poseben in specifičen odnos med tekstom in resničnostjo. Ljudje me pogosto sprašujejo, kaj od vsega tega je resnično, kaj pa izmišljeno. Navadno odgovorim, da je vse skupaj resničnejše, kot se mogoče zdi, nato pa moram razmisliti, ali sem lagal ali ne.

ČAR: Ko sva že pri tej zagonetni zmesi resničnosti in laži, ki v končni fazi tvori literaturo: v tvoji drugi knjigi je, v nasprotju s prvo, prvoosebni pripovedovalec identificiran z avtorjem. Seveda je v tem logika – zanima me tvoja.

FERIĆ: Likom pogosto dajem imena svojih prijateljev, čeprav ti po psihološkem ustroju z njimi nimajo nič skupnega. Nekateri so, seveda v šali, zaradi tega celo ugovarjali. Zdaj sem enemu od likov dal svoj nadimek (Fero – op. av.), pa v veliko primerih nima nič opraviti z mano kot osebo. Ker se prvi impulz za vse zgodbe skriva nekje v resničnosti, lahko pomislimo, da sem ta prvoosebni pripovedovalec jaz. Seveda to ni povsem tako, govor je o fikciji in kot tako jo je treba sprejeti. Seveda so tudi dokumentarni detajli, vendar so del fikcije in s tem tudi postanejo fikcija. Če me sprašuješ za logiko, je ta enostavna: če že zajebavam ljudi, bi bil čas, da eden od njih nosi tudi moj nadimek. To je vprašanje dobrega okusa. Ko pa je bila knjiga končana, sem doumel porazno dejstvo: tudi če dam nekemu liku svoje ime, bo še naprej ostal lik, torej se spet posmehujem nekemu drugemu. Zato sem se odločil zajebavati samega sebe edino v intervjujih. To je edina forma, v kateri sem jaz zares jaz, in ne neki Fero z otoka. In zato ti vse to govorim.

ČAR: Ne moreva mimo "tržne znamke" Zorana Ferića: poetika bolezni, hipo-hondrija, telesnost. Kaj je s tem?

FERIĆ: Na prvi pogled bi lahko pomislili, da je medicina večja kurba od politike. Verjamem, da je število tistih, ki jih je v zgodovini ubila medicina, približno enako številu tistih, ki jih je ubila politika. Politiko imenujejo kurbo zaradi nestanovitnosti. Kaj pa reči za medicino? V preteklosti so, recimo, večino bolezni zdravili s puščanjem krvi, celo anemijo, danes pa je transfuzija eden od pomembnejših medicinskih postopkov. Še pred petnajstimi leti so revmo zdravili z gretjem, tako da so termoforji postali važen del medicinske opreme. Danes se revma zdravi z ledom in hlajenjem. Enako velja za vnetja. Da ne govorim o Grkih in možganih kot organu za hlajenje krvi. Kar je, pravzaprav, točno še danes, če vse razumemo metaforično. Ampak metafora je že druga bolezen.

Bistvena razlika med medicino in politiko je v tem, da je medicina veliko ljudi rešila, kar za politiko ni mogoče reči. Edino če reševanja življenj ne razumemo kot politiko. In to zelo nevarno politiko. Ta bistvena razlika je verjetno razlog, zakaj sem med vojno in v političnem kaosu ostal nekako apolitičen pisec (kolikor je to sploh mogoče) in sem se posvetil raje intimnim boleznim kot velikim družbenim temam. Stvar je v tem, da ne izhajam iz običnih tem, ki se pojavljajo v družbi, temveč izključno iz sebe, iz lastne senzibilnosti, skozi katero je, na prikrit način, reflektirana tudi družbena problematika. Vendar izključno skozi individualno prizmo. Na koncu koncev je vendarle videti, da so to kolektivni strahovi in preokupacije: strah pred aidsom, rakom, levkemijo, otroški odnos do Walta Disneyja, groza pred morskimi psi, osamljenost, okrutnost, prostitucija. Hipohondrija ne bo nikoli postala veliki politični problem, pa naj bo še tako pogost pojav in naj se še taka večina ljudi v določenem obdobju svojega življenja obnaša hipohondrijsko. Razen če naš predsednik vlade ne postane hipohonder in celotnega proračuna ne nameni za zdravstvo namesto, kot je navada, za vojsko.

ČAR: Po hipohondriji in paranoji na osebnem in družbenem (sociološkem) nivoju zdaj še na filozofskem: Sta pojma v kontekstu "duha časa"?

FERIĆ: Tako hipohondrija kot paranoja sta vsekakor del duha časa. Če bi bil to samo moj, izolirani problem, se ne bi spremenil v literaturo, ki je vsakomur razumljiva. V knjigah prepoznavamo sebe in svoje strahove oziroma "bolezni". Knjige, ki ne govorijo o nas samih, so v skrajni konsekvenci nezanimive. Hipohondrija je odgovor prestrašenega cinika na kulturo oboževanja telesa: zdrava prehrana, telovadba, kult mišic, solariji, paranoja pa je odgovor na atmosfero vsesplošne ogroženosti, ki je bila ustvarjena s preseravanjem v hladni vojni, nuklearnim orožjem, prihodom aidsa, kloniranjem, nevarnostmi iz vesolja itd. Tu je tudi vedra samota cyber prostora, odvisnost od mobilnih telefonov, hitrost satelitskih informacij. Shizofrenost teženj k naravnemu, zelenemu in zdravemu s hkratnim forsiranjem različnih virtualnosti: zgodovine, potovanja, seksa.

ČAR: Kakšen odnos vidiš med absurdom in grotesko v življenju in kakšen je ta odnos v literaturi?

FERIĆ: V okviru umetniških stremeljenj Evrope in Amerike druge polovice 20. stoletja sta absurd in groteska zakon. Na Zahodu se že dolgo govori, piše in slika absurdno, živi pa se malo manj absurdno. Na Hrvaškem se vse manj govori, piše ali slika, zato pa se vse bolj živi absurdno. Biti realist v današnji Hrvaški pomeni biti pisec absurda. Diktat resničnosti je postal neznosen, in realizem absurda je ustrezen odgovor na tako neznosno resničnost. Z drugimi besedami, resničnost se v vseh sferah življenja kaže kot absurdna. In ta absurd je do te mere čist v svoji šolski formi, da teži k neprepričljivosti.

V okviru hrvaške proze se je zgodil zanimiv spoj: evropska in ruska tradicija absurda sta se sintetizirali z realističnim slikanjem domače resničnosti. Danes se po hrvaških cestah ne sprehajata Vladimir in Estragon, tudi starke ne padajo skozi okna kot v Harmsovih kratkih tekstih, zato pa se dogaja vrsta podobnih stvari.

ČAR: Mogoče nekaj imen, ki so zmogla dovolj potence, da so pustila prepoznavne sledi na tvojem duhovnem zemljevidu.

FERIĆ: Oboževal sem posladkani roman Romaina Garyja *Smučar litalica*. Bral sem ga vsako leto znova celo desetletje, misleč, kako bom tudi jaz lepega dne lep Američan, obseden s smučanjem, brez prebite pare v žepu, in kako bom zapeljal hčerko nekega diplomata in v njenem sunbeamu cabrio s kupom prešvercanega švicarskega zlata izginil nekje v evropskih prostranstvih. Zelo rad sem imel avtobiografsko knjigo nekega zdravnika. Imenoval se je Axel Munthe, bil je Šved, buržujski zdravnik na začasnem delu v Parizu, kolega Proustovega očeta, ki je vse življenje varčeval, da bi obnovil Tiberijevo vilo na Capriju, nato pa oslepel. Poleg slepote me je strašno prevzela ideja, da nekdo obnavlja vilo napol norega rimskega cesarja. V puberteti me je strahovito prevzela knjiga s praktičnim naslovom *Pot v visoko družbo*, v kateri se neki angleški provincialec iz rudarskega mesteca s pomočjo poroke dokoplje do ogromnega denarja. Ta knjiga je bila vzrok, da sem se zaljubil v sošolko, hčerko znanega in bogatega skladatelja. Potem so prišli drugi: Krleža, Kafka, Borges, Hemingway, Agatha Christie, Marinković, Kiš, Novak, Basara, Nabokov, Albahari, Carver, Tribuson, Barnes, Irving, Sontag, Andrić, Flaubert, Crnjanski, Dragojević, Jerofejev, Bagić, Dostojevski, Šalamun, Ugrešić, Jančar, Aralica, Kamov, Jergović, Tabucchi, Shakespeare, Mlinarec, Perišić, Karuza, Ludlum, Le Carre, Ušumović ...

ČAR: Nekaj si že povedal o mistifikaciji (laži) v literaturi za literaturo. Mistifikacije okoli poetike in ustvarjalnega postopka pri Zoranu Feriću ni (čeprav seveda ni redkost, da ustvarjalci namesto literature v funkciji literature ovijajo mistifikacije okoli sebe in iz tega tkejo nekakšne "metafizične" tančice). Kako je s tem v širšem hrvaškem prostoru?

FERIĆ: Mogoče je mistifikacija prav to, da ni mistifikacij okoli moje proze. Niti sam nisem popolnoma prepričan. Roko na srce, ko vam nekdo daje recept za kolač, pogosto ne omenja tistih malih, drobnih, prav tako pomembnih stvari, od katerih je odvisen uspeh. Enako velja za literaturo. Svojo poetiko lahko razložite zelo jasno in transparentno, konec koncev imamo šole kreativnega pisanja, vendar rezultata ni. To z nekakšnimi tajnimi recepti in tajnimi zmesmi se mi ne zdi ravno dobro in fer, povrh vsega pa je še smešno. Pri meni sicer obstaja skrivnost v tem smislu, toda to je skrivnost tudi za mene samega.

Sicer pa hrvaški prostor, tu mislim predvsem avtorje, ki so se uveljavili v devetdesetih letih, ni nagnjen k mistifikacijam. Prav nasprotno, rekel bi, da je to del poetike devetdesetih: odprtost in komunikativnost. V vsakem primeru se je treba odpreti bralcu v smislu berljivosti in komunikacije. Mistifikacijo pa ohranimo za literaturo.

ČAR: Prozo in esejistiko objavljaš revialno od leta 1987. Prvenec *Mišelovka Walta Disneyja* je izšel "še" leta 1997. Na prvo knjigo se težko čaka. Je zamik izida prvenca zakrivila kaka "višja sila" (finance, založniška politika ...), ali je na delu "modrost"?

FERIĆ: Dolgo sem čakal s prvo knjigo, ker sem nekako preskočil tisto obdobje, ko se prve knjige običajno pojavljajo, to pa je pri dvajsetih in nekaj letih. Vedel sem, da nimam tekstov, s katerimi bi bil vsaj delno zadovoljen. Poleg tega sem objavljajal redko, in ne vem, ali bi iz vseh tekstov, objavljenih v tem času, lahko sestavil tanko knjižico. Danes sem vesel, da v tistem času nisem objavil na hitro sestavljene knjige, ker bi bila danes prav gotovo odvečen balast. Če se zavest o tem lahko imenuje "modrost", potem je to to.

ČAR: V eseju si zapisal, da je *Angel v ofsajdu* veliko bolj pesimistična in črna knjiga od prve. Moj občutek ni bil toliko temnejši ob branju druge knjige. Mogoče kakšna beseda o tem pesimizmu?

FERIĆ: Dobro. Recimo tako: za prvo knjigo sem bil prepričan, da je optimistična, v drugi pa vendar vidim nekaj črnine. Resnično sem bil presenečen, ko so v kritikah *Mišelovke Walta Disneyja* govorili, da gre za črni humor in pesimizem. Sprejel sem črni humor, pesimizem pa mi nekako ni šel. V *Angelu v ofsajdu* je ideja angela prav to: ravnotežje belega in črnega, belo, ki se oglašja na podlagi črnega, v trenutkih ali skozi kratke utrinke, kot tiste bele pikice na dominah. Dejstvo je, da v tej knjigi pravzaprav ni možnosti trajne rešitve iz nesreče ter da so smrt, bolezen in groza večne spremljevalke človeka. In da se jim je treba prav zato smejati. Smeh pa je način pomirjanja z grozo, vedro priznanje, da ni boljšega orožja za obvladovanje življenja.

ČAR: Še dve, po mojem bistveni razliki med prvo in drugo knjigo. V *Angelu v ofsajdu* so zgodbe še bolj kompleksne po zgradbi in liki imajo pomembnejšo vlogo, hkrati pa je opazno manj stripovskega slikanja prostora in postopkov risanega filma? Zakaj?

FERIĆ: Popolnoma se strinjam. Prvo knjigo sem zamešal kot tragikomično risanko za odrasle, in v tem smislu mi je bila pomembna zgodba, torej vrsta časovno in kavzalno urejenih dogodkov, medtem ko so bili liki v drugem planu.

V drugi knjigi me bolj kot zgodba zanimajo karakterji, kar je videti tudi po drugačni strukturi zgodb. Veliko jih je bolj kompleksnih, v smislu več enakovrednih zgodb, ki se med seboj dopolnjujejo ali kontrastirajo, v prvem planu so v drugi knjigi, se mi zdi, liki. Konec koncev so te male zgodbe v neki omnibusni strukturi življenjske zgodbe posameznih likov. Od čvrsto zaokrožene sem prešel na razsuto formo, na nekaj, kar bi lahko imenovali tudi "forma amorfa".

ČAR: Prva knjiga je bila prevedena tudi v nemščino. Kakšna je razlika v sprejemu knjige med hrvaškim in nemškim prostorom?

FERIĆ: Te razlike v recepciji najbolj občutim na gostovanjih, kjer prebiram svoje tekste. Na nekaterih mestih reakcije, ki jo pričakujem, ni, se pa pojavlja tam, kjer je ne bi nikoli pričakoval. Vendar ob vsem čudenju, ki izhaja iz takih razlik, lahko rečem, da so kritiki v avstrijskih in nemških časopisih lepo zadeli prav to, k čemur te zgodbe težijo. Nekateri od teh kritik so izčrpnjeje od hrvaških, pri nekaterih pa je, recimo, zaznati zavidljivo poznavanje konteksta, v katerem živimo v tej državi. Seveda je tudi nemška kritika govorila o humorju in groteski, edino, kar so dodajali, je bilo "mračne zgodbe z Balkana" ali kaj podobnega.

ČAR: Trenutno pišeš roman z naslovom *Smrt deklice z vžigalicami*. Odlomek je bilo mogoče brati v drugi številki letošnjega Quoruma. Lahko izdaš kakšno malenkost?

FERIĆ: To je roman, ki je sestavljen iz treh zgodb, ki so medsebojno povezane z liki in prostorom: dogajalni prostor je neki jadranski otok, potresen z vrsto premaknjenih in smešnih likov. Žanrsko je to kriminalka z izrazitimi elementi horrorja.

ČAR: Kako pišeš roman? Si prav tako najprej scenaristično razdelal snov, ali si mogoče pustil več prostora, da samega sebe presenetiš (oziroma, da te prese-netijo zgodba, liki ...)?

FERIĆ: Tudi roman razdelujem scenaristično. Seveda to ne pomeni, da sem se popolnoma rešil presenečenj. Prav v tem tudi je štos. V vsakem trenutku lahko spremenim scenarij, izpustim ali dodam posamezne like, skratka, igram se na vse načine. Pisanje bi bilo brez tega, da se včasih presenetiš, dolgočasno, in če se dolgočasi pisatelj, je velika nevarnost, da se bo tudi bralec. Ta razdelava scen je nekakšno čvrsto okostje, ki mi potem omogoča menjave na kateri koli ravni: zgodbe, stila, likov itd.

ČAR: Kaj se dogaja s hrvaškim romanom? Je prišel do sape po orientaciji na kratke proge? Se pišejo? Kakšni?

FERIĆ: V hrvaški književnosti obstaja nekaj, kar bi lahko imenovali "težnja po romanu". Kritiki, založniki, knjigarnarji, bralci, sami pisci in nasploh vseobča kulturna javnost pričakujejo veliki roman, roman desetletja, ali vzeto širše, roman, ki bi v smislu mesije odkupil grehe literature kratke sape in obeležil celotno obdobje. Ta pričakovani roman se še ni zgodil v naši najnovejši književnosti in mogoče ga je tudi rahlo depasirano pričakovati. To je kot težnja po velikem nacionalnem epu: nemalokrat oddaljevanje od realnih človeških dimenzij.

ČAR: Kaj je pomembnejša, "IN" zgodba v trenutni hrvaški produkciji?

FERIĆ: IN zgodbe zadnjih let pri nas piše cela vrsta piscev, ki so se pojavili v devetdesetih letih s svojimi knjigami zgodb. To je Miljenko Jergović, izreden pisec v kvalitativnem, vendar tudi v kvantitativnem smislu, ki je zmožel izredno pomemben preboj na evropska književna tržišča in podal smernice hrvaški zgodbi devetdesetih. Takšne IN zgodbe zapisuje tudi Robert Perišić, ki je z izrednim postopkom seciranja družbe, politike in likov skozi vrsto izvrstnih zgodb pokazal na pomembne probleme in obeležja devetdesetih let na Hrvaškem. Odlične zgodbe piše tudi Senko Karuza, ne glede na to, ali gre za daljše, lirsko intonirane forme ali za kratke, hitropotezne, skorajda "enominutne" novele. Tu je še pisec posebne senzibilnosti, Robert Mlinarec, ki je izbral beg iz aktualne hrvaške situacije in prostora, zapisujoč krasne eksotične zgodbe o albanskih nevestah, švedskem morju, Baskiji ali Perziji. Z juga, iz Splita, prihajata dva sijajna pisca, z zavirljivo energijo zasmehovanja, z absurdom intonirani Đermano Senjanović in "novoruralni" Ante Tomić.

ČAR: Kako bi slovenskemu bralcu opisal stanje v hrvaškem založništvu, revialistiki in mogoče kaka beseda še o kulturnem prostoru kot takem?

FERIĆ: Malo bolje je. Naklade so s petsto skočile na šeststo primerkov, in nekatere knjigarne tudi plačajo prodane knjige. Na kratko: nismo več manj od nič, več pa tudi ne. To pomeni: distribucija je še vedno na robu razpada, problem plačila seveda še vedno obstaja in ga ne bo mogoče tako lahko rešiti. Honorarji za pisce so majhni ali jih sploh ni, na obzorju ni videti volje, da bi bili kaj boljši. Kultura neplačevanja je zaostajanje honorarjev uvedla kot normalno prakso. Z nekaj članki v tednikih z veliko naklado je mogoče zaslužiti več kot s knjigo zgodb ali romanom. Kar se revij in časopisov tiče, ne obstaja "centralni" književni časopis, ki bi bil arbiter okusa in estetike, stvari so precej razbite: še vedno deluje Quorum in objavlja zanimive prevode in novo domačo književnost, tu sta Godine in Libra libera, časopisa, ki ju urejata zelo mladi, perspektivni in ostri ekipi; izhajajo tudi tisti za starejše, kot sta Republika in Forum, časopisi inštitucije.

ČAR: Kako kaj napreduje postmoderna tam doli?

FERIĆ: Postmoderna je v svoji POST fazi.

ČAR: Prej si navedel imena, ki so na tak ali drugačen način intenzivneje posegla v tvoj svet. Od naših so na spisku Tomaž Šalamun, Drago Jančar in Boris A. Novak. Po drugi strani je založba Meander izdala več knjig sodobne slovenske produkcije avtorjev tvoje biološke generacije, torej rojenih okoli leta 1960. Poznaš te knjige? Komentar?

FERIĆ: Moram priznati, da slabo poznam slovensko prozo. Nekako so mi bili bliže pesniki, ki jih je moja generacija do neke mere sprotno prevajala in objavljala. Spomnim se trenutka, ko se je pojavil *Slovar tišine*. To je bila za nas čudežna knjiga, ki je z meteorsko hitrostjo pometla z določeno vrsto poezije in v isti mah postavila drugo. Veliko hrvaških pesnikov tistega časa je pisalo, pa čeprav nezavedno, kot Aleš Debeljak. No, časi so se spremenili. Bral sem Blatnika in Lelo B. Njatin, knjige, ki so mi bile dostopne. Prav tako je prisoten Drago Jančar. Kot vidiš, brez vsakega reda, popolnoma naključno.

ČAR: Koliko informacij imate o literarnem dogajanju v, recimo, Bosni, Srbiji, tudi Makedoniji? Se strinjaš, da so luknje med prostori strašljive?

FERIĆ: Prav imaš. Luknje so neverjetne. In to, se mi zdi, prav zato, ker je bila v nekem trenutku komunikacija, ki je trajala v Jugoslaviji, pretrgana. Te luknje še vedno obstajajo, ker ni kontinuiranega spremljanja, izmenjave časopisov in knjig, medsebojnih gostovanj, prevodov, mogoče tudi skupnih nastopov. To, kar prihaja iz enega v drug prostor, je rezultat stihije in slučajja. Mislim, da bi v tem smislu prav prišlo malo sistema.

ČAR: Na "Literatur Expressu" sem se večkrat pogovarjal z Dubravko Ugrešić o tej nenavadni zgodbi "Ugrešić – hrvaški prostor". Kako vidiš ti njeno pot?

FERIĆ: Cenim Dubravko Ugrešić iz njene zgodnje faze, torej iz časa *Štefice Cvek* ali pa *Forsiranje romana reke*. Mislim, da je močna in spretna avtorica. Moj odnos do njenega delovanja kot "disidentke" je ambivalenten. Z ene strani ima vsak avtor pravico do svoje lastne pozicije, vendar se mi zdi, da je disidentska pozicija vnaprej "politična", ne pa književna. Priznati moram, da mi niso všeč teksti, ki so pisani za tuje tržišče in v katerih se na neki Zahodu primeren način, vendar za nas infantilni, pojasnjuje situacija pri nas. V njenih esejih je ogromno sijajnih malih življenjskih črtic, vendar tudi precej tistega, čemur se sam v literaturi izogibam. Vse bolj tuja mi je vloga pisca kot komentatorja, kot nekakšne vesti družbe, disidenta ali državnega avtorja. Disidentstvo je pogosto ideološko obteženo kot tudi neka trdna državna pozicija. Mislim, da tak način pentljanja politike zelo škoduje literaturi.

ČAR: Pred dvema dnevoma je Dubravka Ugrešić na vprašanje, ali spremlja književno produkcijo v današnji Hrvaški, v sebi lastnem tonu odgovorila, da ne spremlja, da pa se zaradi tega ne počuti niti krivo niti osiromašeno in da, pravzaprav, moramo vprašati hrvaške bralce in kolege (pisce), ali spremljajo njeno književnost. Komentar?

FERIĆ: Ne morem reči, da jo spremljam. Beseda spremljati me preveč spominja na paranojo. Torej, jaz ne "spremljam" Dubravke Ugrešić, temveč samo berem knjige, ki so mi dostopne. *Kultura laži* je ena od njenih knjig, ki so nam dostopne in ki sem jo z zanimanjem prebral.

ČAR: Bi lahko rekli, da je Zoran Ferić trenutno kriterij za mlajšo hrvaško prozo? Bi lahko rekli, da Zoran Ferić diktira podobo mainstreama? (Če bi lahko, ali ti je to všeč oziroma ali te moti? In če ne bi mogli, prav tako.)

FERIĆ: Mislim, da v nobenem primeru ne bi mogel reči, da sem nekakšen kriterij za hrvaško prozo. Niti mainstream. Prvič, hrvaška proza je na srečo zelo raznolika in v zadnjem času se je pojavilo kup odličnih avtorjev, tako da to s "kriterijem" nikakor ne drži. Drugič, nič nimam proti mainstreamu, vendar bo moj tip proze težko glavna struja. Ko berem po knjižnicah in babice sedijo v prvih vrstah, so nemalokrat šokirane, ko slišijo "kurac ali pička" ali ko jih iz vrstic naskoči aids ali pa vesel pokop male deklice. Požiranje cmokov in neugodja na njihovih obrazih me prepričuje, da nisem mainstream, pa naj bo to, o čemer pišem, blizu še tako širokemu krogu ljudi.

ČAR: Za konec seveda neumnost: Če bi moral izbirati med dvema temeljnima eksistencialama, črnim humorjem in kurcem, kaj bi obdržal v hlačah?

FERIĆ: Recimo tako: če bi izbral kurac, bi to bil mogoče črni humor. Vendar se črnega humorja ne bi rešil, ker bi mi prav ta pomagal, da prebredem manko kurca, medtem ko mi kurac ne bi pomagal prebroditi odsotnosti črnega humorja. Po drugi strani, črni humor pomaga tudi pri drugih boleznih. In za to pri meni gre: za bolezn. Pravzaprav je edina bolezen, ki jo priznavam in sprejemam kot koristno, elefantizem kurca. Vendar to je že črni humor.